

Vesztróczy Zsolt

A LENGYEL KAPCSOLAT

A magyar kapcsolat. Szerk. Bogdańska-Szadai Bożena – Szalai Attila, Magyarországi Bem József Kulturális Egyesület – Głos Polonii, Budapest, 2009, 247 oldal

Bár a lengyel–magyar barátság évszázadairól már számtalan kötet született, bizonyos korszakok esetében mégis vannak kisebb–nagyobb fehér foltok. Ezek közé a tartozik a II. világháború végétől a rendszerváltásig terjedő időszak is, ahol még elég sok a tisztázatlan kérdés. A monografikus feldolgozások hiányát egyelőre tanulmánykötetek, memoárok és az *oral history* különféle formái hivatottak pótolni, mint például az eredetileg lengyel olvasók számára készült interjúkötet, *A magyar kapcsolat* is. Ez öt olyan magyar értelmiségivel – Engelmayer Ákossal, Kiss Gy. Csabával, Kovács Istvánnal, Szalai Attilával és Molnár Imrével – készült, hosszabb beszélgetést tartalmaz, akiknek életútja az elmúlt fél évszázadban szorososan összefonódott lengyel–magyar kapcsolatok történetével.

Ez meglehetősen érdekesen alakult a Kádár-korszakban. A két ország azonos szövetségi rendszerben volt, a politikusok részéről napirenden voltak a népek internacionalista barátságát dicsőítő szövegek, a lengyel társadalom pedig nem felejtette el a II. világháború alatt nekik nyújtott magyar segítséget. Elvileg tehát minden lehetőség adva volt ennek az amúgy is jó kapcsolatnak a további erősítésére, ám sajnos ennek mégis az ellenkezője következett be. A Kádár-rendszer ugyanis potenciális veszélyforrást látott a kulturálisan és politikailag sok tekintetben szabadabb Lengyelországban, és nem feledkezett meg arról sem, hogy az 1956-os forradalom a lengyelek melletti szimpátiatüntetéssel indult. Emiatt a két nép közötti a valódi közeledésnek minden eszközzel igyekezett gátat vetni, és ez a félelem különösen 1980–1981-ben volt erős. A gulyáskommunista magyar társadalom azonban ekkor már nem követte a lengyel utat, sőt szembe is fordult azzal. 1989 után elvileg lett volna lehetőség e viszony újrarendezésére, amire több kísérlet is történt, ám az előrelépést a magyar szocialista kormányok idején mindig visszaesés követte, és a hazai társadalom számára sem voltak már olyan fontosak a lengyelek, mint két-három évtizeddel korábban.

A könyv szereplői különböző módokon „fedezték fel” Lengyelországot, amihez egyesek olvasmányaik (Engelmayer Ákos, Kovács István), mások pedig kint szerzett élményeik révén „jutottak el” (Kiss Gy. Csaba, Szalai Attila, Molnár Imre). Ez akkoriban a szabadság élményét jelentette a számukra, nem csupán egy nyelv tanulását vagy egy kultúra megismerését. A könyv szereplőit például éppen a kinti, jóval szabadabb légkör (például dzsesszklubok, autóstop, pezsgő szellemi élet az egyetemeken, az egyház jóval nagyobb társadalmi szerepe, a lengyelek határtalan hite a rendszer bukásában stb.) segítette hozzá a belső szabadság megtalálásához és a fojtogató hazai légkör elviseléséhez. Ebben nagy segítségükre volt szilárd erkölcsi tartásával a neves történész, Waclaw Fel-

csak, aki mindennemű együttműködést elutasított a rendszerrel, és őket is erre bátorította. Ehhez a tanácshoz mindannyian következetesen tartották is magukat, és az őket ért kisebb-nagyobb retorziók ellenére sem alkudtak meg a rendszerrel.

A kötet hősei a Kádár-korszakot a lengyel–magyar kapcsolatok sajátos prizmáján keresztül értékelik. Ennek során gyakran hasonlítják össze a két társadalmat politikai, kulturális és morális szempontból, de ennek az eredménye magyar részről nem a legkedvezőbb.

A legnagyobb eltérést a magyar és a lengyel társadalom között a széles tömegek rendszerhez fűződő kapcsolatában lehet felfedezni. A lengyelek, határtalan optimizmust tanúsítva, szilárdan hittek annak bukásában, vezérelvük pedig II. János Pál pápa híres szállóigéje, a „nem kell félni” volt. 1980–81-ben a lengyel társadalom politikai téren az önszerveződés útjára lépett, és hiába volt a szükségállapot bevezetése, Jaruzelskiék végül mégis tárgyalóasztalhoz kényszerültek. Ezzel szemben a magyar társadalom többsége nemcsak megbékélt a forradalmat leverő Kádár-rendszerrel, hanem később még érzelmileg is azonosult vele. Szintén komoly eltérés tapasztalható a lengyel és magyar katolikus egyházak tevékenysége között, ahol az előbbi rendszeren belül komoly társadalmi és politikai súllyal rendelkezett, amivel élt is.

Rendkívül érdekes a két társadalom reakciójának összehasonlítása is 1956 és 1980–81 kapcsán. A magyar forradalmat 1956-ban a lengyelek anyagilag és erkölcsileg rendkívül komoly mértékben támogatták, ráadásul az ottani közvélemény évtizedek múlva is számon tartotta azt, ellentétben a hazaival. 1980–81-ben, tehát alig negyedszázaddal később a kádárista társadalom részéről – egy rendkívül szűk értelmiségi réteget leszámítva – már nem voltak ilyen reakciók, sőt éppen az ellenkezője volt tapasztalható. A kommunista propaganda lengyelelles hazugságait elfogadva széles tömegek ítélték el a „sztrájkoló, lusta” lengyeleket, őket téve felelőssé a magyar életszínvonal csökkenéséért. Bár hazánkban kisebb segélyakciókra azért sor került, ám ennek mértéke meg sem közelítette az 1956-os lengyel támogatást.

A „három T” alkalmazása is rendkívül érdekes ebben a relációban. Az aczéli kultúrpolitika ugyanis a nemzetközi egyezmények értelmében számos lengyel irodalmi művet adott ki magyarul, sőt a hetvenes években még azt is eltúrte, hogy a Nagyvilág című folyóiratban egyes, odahaza indexen lévő szerzők művei megjelenhessenek. A Szolidaritás időszakában azonban már keményen lépett fel, aminek – más, nem lengyel szempontok miatt – a Tiszatáj és a Mozgó Világ is áldozatul esett.

A könyv, bár a műfajnak köszönhetően a szubjektív elem végig jelen van benne, mégis rendkívül tanulságos információkkal szolgál mind a magyar, mind a lengyel olvasó számára. Az interjúk az elmúlt fél évszázad kapcsolattörténete mellett a két ország közötti politikai és morális különbségekre is sokban rávilágítanak. Ezek az eltérések különösen a kommunista állam társadalmi megítélésben nagyok, ahol a „lengyel optimizmus” és a „magyar beletörődés” jelentik a két ellenpólust. Mindez a korabeli viszonyok bemutatása mellett sokban arra is választ ad, hogy a lengyelek velünk ellentétben miért élték meg sikertörténetként az elmúlt 20 évet, miközben mi éppen az ellenkező módon ítéljük ezt meg az időszakot.